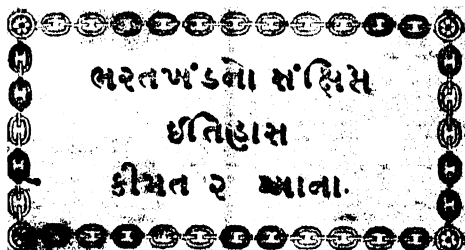

૧૬૫૨

ભરતખંડનો સંક્ષિપ્ત

ઇતિહાસ

કીમત રૂ ૫૫૦.

૧૬૫૨

NOTES ON THE HIST-
ORY OF INDIA.

ભરતખંડનો સંક્ષિપ્ત
ઈતિહાસ.

-૦૬૦૨૦-

નડીઆદ.

અમદાવાદી ચંદ્રામાં વાયડા પાળમાં થા૦
રણછોડલાલ પ્રચલદાસના છાપખાનામાં
થા. રતનચંદ કાળી દાસે છાપો પ્રસિદ્ધ કરી.

સંવત ૧૯૩૮ સને ૧૮૮૨.

—*❧*—

કીંમત રૂ. ૦-૨-૦

પ્રકરણ ૧ છું.

આપણે આર્ય જાતની શાખા છીએ. આપણા દેશનું નામ આર્યવૃત્ત છે. મૃગસંગ્રહનાં ગ્રંથ વેદ છે. તેમાં ધી વેદાંગ તથા બ્રાહ્મ પુસ્તકો છે. આ પુસ્તકોમાં ધંદ્ર સૂર્ય વગેરે દેવની પ્રાર્થના છે. આ ૭ રૂશિયો પશુના ભોગ આપના. શાક્ય સિંહ નામે રાજપુત્રે કંટાળીને બૌદ્ધ નામે પંથ ચલાવ્યો. તેમાં જ હિંદુ યજ્ઞ કરવા નહીં, વગેરે સા રા બોધ છે. અગ્રેષ્ઠામાં સૂર્યવંશી દશરથ રાજાને રામ નામે પાટલી પુત્ર હતા. તે જનક રાજાની કુંવરી સીતા સાથે સ્વયંવરથી પરણ્યો. રામ રાજા ધણી સદગુણી હતા. હસ્તિનાપુરમાં ચંદ્રવંશી પાંડવ રાજા કરતા હતા. તેમણે કૌરવ સાથે ૧૮ ઢહાડા જુદા કર્યું, તેમાં પાંડવ ની જીત થઈ. ૬૦ સં પુ ૦ ૫૦૦૦-પાંડવ પરિશિતને રા જપાટ સોંપી હિમાલય જઈ પરલોક પામ્યા.

પ્રકરણ ૨ જી.

૬૦ સં પુ ૦ ૫૧૮ પારથી રાજા દરવેશ ચુસ્તા-રૂપે (દારા) હિંદુ પર હુમલો કર્યો. ૬૦ સં પુ ૦ ૩૨૭ ગ્રીસ દેશના રાજા ચિકંદરે જેલમ આગળ પોરસ રાજાને હરાવ્યો. ૬૦ સં પુ ૦ ૩૧૫-૨૬૧ મગધ દેશમાં ચંદ્રગુપ્ત.

રત ગણ થઈ ગયો. ૬૦ સ૦ ૫૦ ૨૬૧-૨૬૩ એના કું-
વર મિત્રગુપ્ત થઈ ગયો. એના પછી અશોક (પ્રીયદર્શી)
ગાદીએ બેસે. એણે બૌદ્ધ ધર્મનો કેલાવો કર્યો. તથા પરદેશ
ના રાજા સાથે વહેવાર ચલાવી ઘણા હુનરો દેશમાં દાખલ
કર્યા. જૈનમત ૬૦ સ૦ ૬૦૦થી ૧૨૦૦ સુધી ચઢતીપર હોતો
૬૦ સ૦ ૫૦ ૨૨૩-૧૬૫ સુધી મૈય વંશી રાજા થઈ
ગયા.

પ્રકરણ ૩ જી.

મગધ દેશમાં મૈયવંશ પછી સંગાકુળના રાજાએ
૬૦ સ૦ ૫૦ ૮૬ સુધી રાજ કર્યું પછી કનવા વંશી રાજા
૬૦ સ૦ ૩૧ લગી થયા. પછી આંધ્ર કુળના રાજા થયા ૬૦
સ૦ ૫૦ ૫૬ વિક્રમ નામે પર દુઃખ ભંજન રાજા માળવા-
માં થયો. એણે વિદ્યાને ઉત્તેજન આપ્યું ને લોકની અ-
વસ્થા સુધારી. એના વંશમાં ભોજ નામે પ્રખ્યાત રાજા થ-
યો. એ વખતમાં ૬ રાજ્ય ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં હતાં. પં-
જાબ, દિલ્હી, કનોજ, ખંગાલા, મેવાડને શુન્દરાત. દક્ષિણનાં
રાજ્ય ૬૦ સ૦ ૫૦ ૫૦૦-૧૧૦૦ સુધી મહારામાં પાંડવ રાજા
રાજ્ય કરતા હતા, અને તંબવરમાં ચોળ વંશી રાજા થ-
ઈ ગયા. એના કુળના રાજા ૬૦ સ૦ ૧ લા સૈકાથી ૧૦

મા સૈકા સુધી તાવાણકોર, મલખાર, અને મહીસુરના આથ-
મણા ભાગમાં રાજ કરતા હતા. ગોદાવરીને કાંઠે પૈઠણ ન
ગરમાં ૬૦ સં ૭૭ માં શાલિવાહન રાજ થયો. એણે
પ્રાક્ષણેને ખેડના જીલમથી છોડાવ્યા તેથી એના શક
ચાડ્યો. કલ્યાણ નગરીમાં સોળાંકી રાજ ૬૦ સં ૨૫૦-
૧૧૮૨ સુધી થઈ ગયા ગુજરાતમાં છેલ્લે કરણ વાઘેસો
થયો. ને રાજ્ય મુસલમાનોએ જીત્યું. વરંછળનું મોટું રા-
જ્ય (આંધ્ર રાજ્ય) હતું. ઝોદીયા પ્રાંતમાં કેસરી રા-
જ ૬૦ સં ૧૧૩૧ સુધી થયા ને કટકમાં ગજપતિ રા-
જ ૬૦ સં ૧૫૬૮ સુધી હતા. મેદનીપુર પાસે ગંગા
વંશના રાજ થઈ ગયા.

પ્રકરણ ૪ થું.

૬૦ સં ૬૨૨ માં મહંમદ પેગંબરે અરબસ્તાનમાં
પોતાનો ધર્મ ચલાવ્યો. ૬૦ સં ૭૧૨ માં મહમુદ કા
શીમે સીંધપર હુમલો કરી દેવળ નગર જીત્યું. અલખત-
ગીને ગીજનીમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. એના જમાઈ
સમકતગીને પંજાબપર હુમલો કર્યો જયપાળ રા-
જને મહમુદ સુલતાને ૬૦ સં ૧૦૦૧ માં હરાવ્યો. ને
અનંગપાળને રાજ્ય સોંપ્યું. ૬૦ સં ૧૦૦૪ માં ભાટી

આના રાજને મહમુદ હુસૌયો. ૬૦ સ૦ ૧૦૦૬ માં
અંનંગપાળ હાર્યો. પછી નગરકોટ જતી થાણેશ્વરનું દેરું
હુટ્યું. પછી કારમીર પર હુમલો કરી કનોજ ઉપર ચ-
ઢ્યો ૧૦૦૬. પછી મીરત જતી મથુરાં હુટ્યું, ૬૦ સ૦
૧૦૧૬ મહમુદ ૧૦૨૨ માં કલીજર પર ચઢાઈ કરી લા
હોર ખાલસા કર્યું આખરે ૧૦૨૪ માં શુજરાતમાં સોમે-
શ્વર તરફ ગયો. અહીં એને પુષ્કળ દ્રવ્ય મળ્યું. ૬૦ સ૦
૧૧૮૬ માં મહમુદ ઘોરીએ પંબાખ જતી ૬૦ સ૦ ૧૧૯૩
માં થાણેશ્વર આગળ જુદ્ધ કર્યું. ધૃતરાજને હરાવી કેદ
કર્યો. એ સુલતાને કનોજ કાશી હુટ્યાં. ૧૨૦૫ માં જ
ગલી લોકે રાતરે આવી હિંદના પેઢેલા પાદશાહને માર્યો

પ્રકરણ ચ મું.

મહમુદ ઘોરી પછી દુતપુદીન નામે શલામ રાજ્ય
કરવા લાગ્યો. એના નામ ઉપરથી નીચે પ્રમાણે શલામ-
વંશી રાજ થયા.

- ૧ દુતપુદીન-૧૨૦૬-૧૨૧૦ ૬ ખેરામ-૧૨૩૯-૧૨૫૧
- ૨ આરામ-૧૨૧૦-૧૨૧૦ ૭ મસુદ-૧૨૪૧-૧૨૪૬
- ૩ અહતમસ-૧૨૧૦-૧૨૩૫ ૮ નાસરુદીન-૧૨૪૬-૧૨૬૫
- ૪ રૂકનુદીન ૧૨૩૫-૧૨૩૬ ૯ ખલ્દખન-૧૨૬૫-૧૨૮૭

૫ રજયાબેગમ ૧૨૩૬-૧૨૩૬ ૧૦કૈકુબાહ ૧૨૮૭-૧૨૯૦

જલાલુદીન નામે ખિલજ સરદારે કૈકુબાહને મારી રાજ કરવા માંડ્યું. એના ઉપરથી નીચે મુજબ ખિલજ પાદશાહ થયા.

૧-જલાલુદીન. ૧૨૬૦-૧૨૯૫ ૪-હિમર. ૧૩૧૫-૧૩૧૬

૨-હંપ્રાહીમ-૧૨૯૫-૧૨૯૫ ૫-મુખારક. ૧૩૧૬-૧૩૨૦

૩-અલાઉદ્દીનખુની. ૧૨૯૫-૧૩૧૫ ૬-ખુશરૂ ૧૩૨૦-૧૩૨૦

ત્રીજા પાદશાહ અલાઉદ્દીન ખુનીએ એના કાકાની ધાત કરી રાજ કરવા માંડ્યું. એણે શુજરાત, દોલ-તાખાદ, વગેરે જીતી લીધાં. એ વંશના છેલ્લા પાદશાહ ખુશરૂ દમ વગરનો હોવાથી ગ્યાસુદ્દીન તખલખ રાજ કરવા લાગ્યો. એ વંશના નીચે મુજબ પાદશાહો થયા.

૧ ગ્યાસુદ્દીન તખલખ. - ૧૩૨૦-૧૩૨૫

૨ મહમદ (ગાંડો) - ૧૩૨૫-૧૩૫૧

૩ ફીરોજશાહ ૧૩૫૧-૧૩૮૮

૪ ગ્યાસુદ્દીન. ૨ ૧૩૮૮-૧૩૮૯

૫ અબુખકર ૧૩૮૯-૧૩૮૯

૬ નાસરુદ્દીન ૧૩૮૯-૧૩૯૨

૭ સિકંદર ૧૩૯૨-૧૩૯૨

૯ મહમુદ ૧૩૯૨-૧૪૧૨

ત્રીજા પાદશાહ ફિરોજશાહે કૂવા, વાવ, તળાવ, ખાડીઓ ખોદાવી તથા ધર્મસાળા, પાઠશાળા વગેરે ઇમારતો બંધાવી. આ પાદશાહ પરોપકારી અને દયાળુ હતો. છેલ્લો પાદશાહ મહમુદ, મરી ગયા પછી દાક્ષતખાંએ બે વર્સ રાજ કર્યું. તૈપુરે સને ૧૩૯૮ માં દિલ્હી પર હુમલો કરીને કતલ ચલાવી, ને તેના સરદાર ખીજરખાંએ દિલ્હી છતી રાજ કરવા માંડ્યું. સૈયદવંશી પાદશાહ નિચે મુજબ

૧ ખીજરખાં ૧૪૧૪-૧૪૨૧

૨ મુખારક ૧૪૨૧-૧૪૩૩

૩ મહમદ ૧૪૩૩-૧૪૪૩

૪ આલમ ૧૪૪૩-૧૪૫૦

ખહીસોલ સોદીએ સૈયદ આલમ પાસેથી દિલ્હી લઈ રાજ કરવા માંડ્યું. એ વંશના નીચે મુજબ પાદશાહ થયા.

૧ ખહીસોલ. ૧૪૫૦-૧૪૮૮

૨ સિકંદર ૧૪૮૮-૧૫૧૭

૩ ખમ્માહિમ ૧૫૧૭-૧૫૨૬

કાબુલના સુલતાન ખાખરે સને ૧૫૨૬ માં પા-
ણીપત આગળ ઇબ્રાહીમને મારી ગાદી લીધી.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

દિલ્હીની પાદશાહી તુઝવાલી નામે મુજબ ત્રિભાગ
થયા. ૧ ખંગળા ૨ જુવાનપુર ૩ માળવા ૪ મેઝ ૫ સને
૧૪૪૦ માં માલ ગણી કુલો થયે. તેણે સુલતાન અને
માળવાના લશકરને હરાવી સુલતાન મહમદને કેદ કર્યો.
પછીજત ૬ મિંધ ૭ ખાનદેશ. મહમદ તત્કાલિન વખત
માં દક્ષિણના પાદશાહી લશકરે ખળદો કર્યો, આખરે
હસનગંધને રાજ મળ્યું. એ સરદાર પેઢેલાં ગંધુ ખાલ-
ણનો સુલમ હતો તેથી એનો વંશ ખાલણી ટેરવાયો.
એણે સન ૧૩૪૭ માં ખાલણી પાદશાહી સ્થાપી. એ
વંશમાં ૧૮ પાદશાહ થયા, ને તેણે ૧૫૭ વસ્ત રાજ
કર્યું. એ પાદશાહી તુઝવાલી ૫ સગારે રતિય થઈ રા-
જ્ય સ્થાપ્યું પેઢેલા સરદાર ફાયદિલાએ વડાનું રા-
જ્ય સન ૧૪૮૪ માં સ્થાપ્યું. ખીજા મલોક અહમદે સ-
ને ૧૪૮૭ માં અહમદનગર રાજધાની કરી. લીજા અ-
દિલશાહે સને ૧૪૮૯ માં ખિજનપુરમાં ગાદી કરી. ચોથા
કુતુબદિલમુલકે ગેવળકાંડામાં ગાદી કરી. પાંચમા વજર
અમીર ખરીદ ખીડરમાં રાજ સ્થાપ્યું. પંદરમા રૈફડામાં

પોર્તુગાલનાં વાણિજ્ય કેપ ઓફગુડહોપ સુધી આંખાં.
 સને ૧૪૯૮ માં વાસ્કોડીગામા ભરતખંડને પશ્ચિમ કાંઠે
 કાલિકટ આંખો. ત્યાંના મુસલમાન રાજા સાથે ઘણી લ
 ડાહ્યો કર્યો પછી પોર્તુગીઝ લોકે ગોવા ખંદર જતું.
 સને ૧૫૦૮ માં આલ્બુર્કર્ક નામે સરદારે આવી એ
 રાજ્ય વધાર્યું. અને ઘણા વરસ સુધી તેઓ પુષ્કળ ધન
 કમાયા સોળમી સદીના છેવટ ભાગમાં તેમની પડતી થ
 ઇ ને લલંદા લોકની ચડતી થઈ. સને ૧૬૦૫ માં લં
 લંદા લોકે અમ્બોયના ખંદર પોર્તુગીઝ પાસેથી જીતી
 ચીન્સુરામાં રાજધાની કરી. એ પ્રજા પછી ઈંગ્લેન્ડ
 ઈસ્ટઈન્ડિયા કંપની થઈ સને ૧૬૦૦ માં હિંદમાં આ
 વ્યા. તેમનો વેપાર ખૂબ જામ્યો, છેવટે ફ્રેન્ચ વેપાર ક
 રવા આવ્યા. આવખતે સૂરત ખંદરની ખુબ આખાદી વધી.

પ્રકરણ ૭ મું.

ઈ. સ. ૧૫૨૬ માં ખાખરે દિલ્હીનું રાજ્ય જ
 ત્યું, ને એના પછીના રાજાઓ મોગલવંશી ગણાય છે.
 ઈ. સ. ૧૫૨૪ સુધી એણે ઘણી લડાઈઓ કરી. પંજા
 ખના સુખા દોલતખાંએ એની મદદ માગી. ને ૧૫૨૬
 માં દિલ્હી આગ્રા જતાં. એના કુંવર હુમાયુએ જુવાન
 પુર સુધી દેશ જયો. ફતેપુર સિદ્દી આગળ મને

૧૫૨૭માં મેવાડના રાજા સંગની સરદારી નીચે જુદા થયું. ને આખરની જીત મેળવી. આખરે ચંદેરીગઢને ખાખરે જીત્યો, તેથી સધળા રજપૂતો આખરને શરણે થયા. સને ૧૫૩૦ આ પેહોળો મુગલ પાદશાહ મરણ પામ્યો ને હુમાયુને ગાદી મળી.

એ રાજાએ ઉદારતાથી મોટા મોટા પ્રાંતો એના હાથએ આપ્યા. ગુજરાતના બેગવર પાદશાહ ખલા-હુરશાહની સાથે એને લડાઈએ થઈ સને ૧૫૩૫. તે-માં હુમાયુ જીત્યો, પણ ખંગાળાના શીરખાં નામે સર-દારે ખળવો કર્યો. સને ૧૫૩૯ માં ખકસર આગળ હુમા-યુની હાર થઈ ને ખીજે વંશે કનોજની લડાઈમાં હુમા-યુનો કેવળ પરાજય થયાથી નામવું પર્યું. રીંધ, માર-વાડ, અમરકોટ થઈને એને આખરે દરન જવું પર્યું. સને ૧૫૫૬ માં દરની લશ્કરની તેમજ વજીર બેગમ-ખાંનો મદદથી તેણે અદિલશાહ પાસેથી દિલ્લી જીતી-રાજ્ય મેળવ્યું. પણ એજ વરસમાં એનું મરણ થયું.

પ્રકરણ ૮ મું.

સને ૧૫૪૦ માં કનોજની લડાઈથઈ ત્યારથી શીરશાહ ગાદીએ બેઠો. એના પછીના નીચે મુજબ શર વંશી પાદશાહ થયા.

(૧૨)

૧-સેરશાહ ૧૫૪૦-૧૫૪૫

૨ શિલીમશાહ ૧૫૪૫-૧૫૫૩

૩ અદિલશાહ ૧૫૫૩-૧૫૫૬

સેરશાહે ખંગાળા, મારવાડ, માળવાનાં રાજ્ય
જ્યાં, ને કલિંજરને એ જીતતાં દાઝયાથી મરાણુ પામ્યો.
એ દયાળુ પાદશાહે હિંદુ ઉપર જુલમ નહીં કરતાં તેમ-
ને માટે ધર્મશાળા, રસ્તા વગેરે બનાવ્યાં. એ પછી ગત્તો-
મશાહ કુંવર. ગાદીએ બેસે. આ સુરા પાદશાહ પછી અ-
દિલશાહ ધણી થયો. આ ગબ્તના વજીર હેમુએ પઠાણુ
બખ્ષવાખોરને હરાવ્યા. પાદશાહનો પિતરાઈ દાદાલિમ ધ-
ણી થયો, પણ સિકંદરશાહે તેને હાંકી કાઢ્યો. આ વ-
ખતે હુમાયુએ સને ૧૫૨૬ માં દિલ્હી, લાહોર જીત્યાં,
પણ નીસરગીએથી પડવાયો મરાણુ પામ્યો.

પ્રકરણ ૯ મું.

ખામરથી પડેલા છ પાદશાહ નીચે મુજબ.

૧ ખામર ૧૫૨૬- ૧૫૩૦

૨ હુમાયુ ૧૫૩૦- ૧૫૫૬

૩ અકબર ૧૫૫૬- ૧૬૦૫

૪ જહાંગીર ૧૬૦૫- ૧૬૨૭

૫ શાહજહાં ૧૬૨૭- ૧૬૫૮

૬ ઓરંગઝેબ ૧૬૫૮- ૧૭૦૭

અકબર(જલાલુદ્દીન) વિદ્વાન, શૂરો, ચતુર અને મહા પ્રતાપી મુગલ પાદશાહ થયો. એણે જેપુર, જોધપુર, ચીતોડ, ગુજરાત, કાઝલ, અહમદનગર, કાશ્મિર.- સિંધ વગેરે રાજ્ય જીતી મુગલ પાદશાહીમાં ખુબ વધારો કર્યો. એના વજર ખેડેરામે સુલતાન અદિલશાહના વજર હેમને સને ૧૫૫૬ માં હરાવ્યો. આ વજર અહંકારી હોવાથી અકબરે સને ૧૫૬૦ માં હુલ અધિકાર પોતાને હાથ લીધો. ખેડેરામે ખંડ કચ્છું, પાણશરણુ થયાથી અકબરે તેને છોડી દીધો. આ વખતે અકબરે માયા ને ન્યાયથી વર્તી લોકને ગુણુ પ્રમાણુ રાજ્યમાં મોટી મોટી જગ્યાઓ આપી. એણે વિદ્યાને ઉત્તેજન આપ્યું. આ ભલા પાદશાહે ખેતરોની વિધોટી ઠાવી. અંગ કાપવાની જંગલી સજ્જ રદ કરી. લડાઈમાં પકડાએલા કેદીઓને વેચવાની મના કરી તેમજ ખાળ લગનની, સતી થવાની પણ મના કરી. પુર્ન લગનની રજા આપી. એના પછી જહાંગીર ગાદીએ બેઠો. એણે પ્રથમ ડાહ્યાપણુથી ચાલવા માંડ્યું. એના દીકરા. ખુશરૂએ ખંડ કચ્છું. તેમાં ખુશરૂ પકડાયો. ત્યાર પછી પંડે માળવે જઈ ખિજાપુર, ગોલકોંડા તે અહમદનગરને ખંડણી કબ્જલ કરાવી. કોઈ કરાનીની દુરજહાં નામે

બેટીને પટરાણી બનાવી. આ ડાહી બેગમે પાદશાહને
વશ કરી સખ રાજ્યમાં મદદ કરી.

સને ૧૬૧૫ માં ઈંગ્લેન્ડથી ટામસરૌ બકીલ આ-
વ્યો. તેણે વેપાર કરવાની રમ્મ મેળવી. નુરજહાંએ શેર-
રીઆરને ગાદી અપાવવાનો મનસુખો કર્યો, તેથી શા-
હજાંએ ખંડ કર્યું. જહાંગીર કેદ પકડાયો, પણ નુરજ-
હાંએ છોડાવ્યો. મોહમ્મતખાં સરદારે દક્ષિણમાં ખંડ કર્યું,
એના પછી શાહજહાંએ શહેરીઆર વગેરેને મારી નાખી
ગાદી મેળવી. દક્ષિણના સરદાર ખાનજહાંને લોદીએ ખંડ
કર્યું. ખોજખોર ગોલકોંગાને, અહમદ નગર જીત્યાં સને
૧૬૩૬-સને ૧૬૫૭ માં પાદશાહ માંદા પડ્યો, તેથી કુ-
વર સુલ્તાને દાગ ઉપર ગાદી વાસ્તે ચડાઈ કરી.

પણ કાશી આગળ હારી પાછા જવું પડ્યું.
મોરાદને ઔરંગ જેબે પોતાના પક્ષમાં લેઈ દારાના સરદાર
જસવંતસિંહને ઉજ્જની લડાઈમાં હરાવ્યો, તેથી દારાએ
આગ્રા આગળ ઔરંગજેબ સાથે યુદ્ધ કર્યું. તેમાં દારા-
ની હાર થઈ. ઔરંગજેબે શાહજહાંને તથા મુરાદને કેદ
કરી સને ૧૬૫૮ માં પોતાની દુવાઈ ફેરવી. એણે ભાઈ
બત્રીજને મારી કાસળ કાઢ્યું. આ પાદશાહે હિંદુઓને
વટાણાઓ પ્રયત્ન કર્યો, તથા જજીઆ વેરા દાખલ

કરી હિંદુઓને નોકરીમાંથી કાઢી મેટ્યા તથી રજપુતો-
એ ખળવો કર્યો.

વળી પંજાબમાં શુરગોવિંદે શીખ પંથ સ્થાપી
ઐરંગજેબ સામે લડાઈ કરી. મરૈઠનો સરદાર શિ
વાજી જોર પર આઁવો. પાદશાહે જોધપુર ઉદેપુર જતાં.
સને ૧૬૮૬ માં બિજાપુર ને બીજે વરશે ગોત્રકોડાની
સંભાળી કરી. આ પાદશાહ શિવાજીના કુંવર શંભાજીને
મારી નંખાવી સને ૧૭૦૭ માં મરાઠા પામ્યો ઐરંગજે-
બ ખુદીને ઉદોગમાં અકબર જેવો હતો પણ સાંકડા મન-
નો, કપટી, પક્ષપાતી, જીલમી ને જીઠો હતો. આ શુશુથી
ધણી સારો કેહેવાયો નહીં. ને અકબર સાથે સરખાવતાં
તે ધણાજ નીચ છે.

મકરણ ૧૦ મું.

ઐરંગજેબ પછી ૭ નખજા પાદશાહ નીચે મુજબ થયા.

૧. ખાહાદુરશાહ	૧૭૦૭- ૧૭૧૨.
૨. જહાંદારશાહ.	૧૭૧૨- ૧૭૧૩.
૩. ફરૂખશિર.	૧૭૧૩- ૧૭૧૮
૪. મહમદશાહ.	૧૭૧૮- ૧૭૪૮
૫ અહમદશાહ.	૧૭૪૮- ૧૭૫૪

૧ લા પાદશાહ ખાહાદુરશાહે શાહુ રાજાને હોડવો.

ને તેનો ચોથનો હક કબૂલ કર્યો. વળી નાનકે એક નવો પંથ કાઢ્યો. ૨ જા પાદશાહજીહાદારશાહને આગ્રા આગળ તેના ભત્રીજા ફરૂખશિર સાથે લડાઈ થઈ તેમાં ફરૂખશિરની જીત થયાથી ગાદી હાથથી ગઈ.

ત્રીજા ફરૂખશીરના વખતમાં ઇંગ્લેન્ડના વકીલો કંપની તરફથી ખંદોખાત કરવા આવ્યા. હાકટર હમિલ્ટનને શાહને માળે કરવાથી તેની પાસેથી ૩૭ તાલુકાની જમીનદારીનો ચૂકે દાણુની ગાદીની કંપની સરકાર માટે છુટ મેળવી. ૪ થા મહમદશાહના વખતમાં નિજમ તથા અયોધ્યાનો સરદાર સ્વતંત્ર પાણે રાજ કરવા લાગ્યા. એવામાં દરની નાદિરશાહે સને ૧૭૩૮ માં કરનાલની લડાઈમાં મોગલોને હરાવી દિલ્લી લીધું. ૫ મા અહમદ શાહ પછી આલમગીર ખીજે થયો સને ૧૭૫૪. એના પછી શાહઆલમ ખીજે ૧૭૫૯ માં થયો. આ શાહનાં વખતમાં અહમદશાહનીએ દિલ્લી જીતી મરેઠાએ પાણીપતના રણમાં ૧૭૬૧ માં હરાવ્યા. મરેઠાએ સને ૧૮૦૩ સુધી પાદશાહને કેદ રાખ્યો. એના પછી શાહજહાં અકબર ૨ જે થયો. ૧૮૩૭ માં એના મરણ પછી મહમદ ખાહાદુરશાહ થયો. આ છેલ્લા મુગલ પાદશાહે સને ૧૮૫૭ માં દેશી ફોજ સાથે ખલવો કર્યો તેથી ઇંગ્લેન્ડ

દેશ નીકાલ કર્યો ઉપર પ્રમાણે ૧૭ મુગલ પાદશાહે સને ૧૫૨૬-૧૮૫૭ સુધી રાજ્ય કર્યું.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સને ૧૬૨૭ માં શિવાજી ભોંસલે કુળમાં જન્મ્યો હતો. તેણે સાહસીક યાત્રાથી રાજ્ય વધાર્યું. સને ૧૬૫૯ માં ખીજપુરના પાદશાહે અક્બલખાંન સરદારને મોટી ફોજ સાથે શિવાજી પર મોકલ્યો, પણ શિવાજીએ તેને કપટથી માર્યો. સને ૧૬૬૨ માં દક્ષિણના સરદાર શઘસ્તખાંન સાથે લડી ખીજે વર્ષે એણે સુરત છુટ્યું. ઐયરગંજે ૧૬૬૬ માં એને સંભાજી કુંવર સાથે કેદ કર્યો, પણ શિવાજી નાશી ગયો. સને ૧૬૭૪ માં એણે મહારાજાનો ખિતાબ ધારણ કર્યો. આ શરો મરેઠી રાજ્ય સ્થાપનાર રાજા સને ૧૬૮૦ માં અમરણ પામ્યો. મરેઠી રાજાઓનાં નામ નીચે પ્રમાણે,

૧ શિવાજી	૧૬૬૪ - ૧૬૮૦
૨ સંભાજી	૧૬૮૦ - ૧૬૮૯
૩ રાજારામ	૧૬૮૯ - ૧૭૦૦
૪ શિવાજી રજો	૧૭૦૦ - ૧૭૦૮
૫ શાહુ	૧૭૦૮ - ૧૭૪૮
૬ રામરાજા.	૧૭૪૮ - ૧૭૭૭

૭ શાહુ રજે ૧૭૭૭ - ૧૮૧૮

૮ પ્રતાપસિંગ ૧૮૧૮ - ૧૮૪૦

૯ આપાસાહેબ ૧૮૪૦ - ૧૮૪૮

શિવાજી પછી સંભાળી થયો. પણ ઔરંગઝેબે તેને ઘાતકી પણ મારી નંખાવ્યો, તેથી એના ઔરમાન ભાઈ રાજસભને મરેઠાએ ગાદીએ ખેસાડ્યો. એના મોત પછી ખીજા શિવાજીએ ૮ વરસ રાજ્ય કર્યું.

સંભાળના દીકરા શાહુએ સને ૧૭૦૮ માં ખાળા-જી વિશ્વનાથની મદદથી ગાદી મેળવી. શાહુ રાજાએ સને ૧૭૧૪ માં એને પેશ્વાની (કામદાર) પદવી આપી. આ પેશ્વાએ સને ૧૭૧૮માં દિલ્હી પર ચઢાઈ કરી, ખ ડાણી ક-બૂલ કરાવી મરેઠી રાજ્ય વધાર્યું.

પેશ્વાનાં નામ નીચે પ્રમાણે.

૧ ખાલાજી વિશ્વનાથ ૧૭૧૪ - ૧૭૨૦

૨ ખાજરાવ ૧ લો ૧૭૨૦ - ૧૭૪૦

૩ ખાલાજી ૨ જો ૧૭૪૦ - ૧૭૬૧

૪ માધવરાવ ૧ લો ૧૭૬૧ - ૧૭૭૨

૫ નારાયણરાવ ૧૭૭૨ - ૧૭૭૪

૬ સવાઈ માધવરાવ ૧૭૭૪ - ૧૭૮૫

૭ ખાજરાવ ૨જો ૧૭૮૫ - ૧૮૧૮

(૧૯)

આ પેઢેલા પેઢાના મોતથી સને ૧૭૨૦ માં ખા-
જરાય પેશ્વા થયો. એણે એના માપની જેમ માળવા, ગુજ-
રાત, દિલ્હી પર સ્વારી કરી, મરેઠી રાજ્યને દીપાવ્યું. હોં-
શિયાર માણસને જાગીરા આપીને તથા બ્રાહ્મણોને કારભાર
સોંપી નવાં કુળ કર્યાં. સને ૧૭૩૮ માં નાદીરશાહે દિલ્હી
હૂટ્યું. એના મોત પછી સને ૧૭૪૦ માં એનો દીકરો ખા-
લાજ ૨ જે પેશ્વા થયો. એણે શાહુ રાજા અપુત મરાઠુ
પામ્યાથી ૧૭૪૮ માં રામરાજાને ગાદી આપી, પણ રાજ્ય
ગાદી પુનામાં કરી. રામરાજાએ પેશ્વા સાથે અણબનાવ કર્યો.
પણ ફેગટ ગયો. એના મોત પછી શાહુ ૨ જે થયો. તે-
ને પેશ્વાએ ૧૮૦૧ માં કેદ કર્યો. સને ૧૮૧૮ માં બાળા-
માહેબને ગાદી મળી; અંગ્રેજે એને ઉઠાડી મુક્યો, તૃથી
આપાસાહેબને રાજ્ય મળ્યું. આ રાજા ૧૮૪૮ માં મરી
ગયો.

પ્રકરણ ૧૨ મું

બીજા બાળાજીએ મરેઠી રાજ્ય વધાર્યું. ને સને
૧૭૬૧ માં અહમદ દુર્રાનીએ પાણીપતના મેદાનમાં મરેઠી
લશ્કરને હરાવ્યું. આ પેઢાના મોત પછી માધવરાવ થયો.
એણે હૈદરને તથા નીજામને હરાવ્યા. એના વખતમાં નાના

ફૂંડનવીસ વગેરે સારા માણુઓ હતા. આ પેશ્વાના અકાળ
 મોતથી નારાયણુ રાવને પેશ્વાઈ મળી, પણ અદેખા કાકા
 રૂઘનાથરાવે ખીજે વર્ષે એને મારી નાંખ્યો. નાના ફૂંડનવીસે
 રૂઘનાથરાવને ગાદી આપીનહી, તેથી એણે મુંબઈના ઈંગ્રે-
 જની મદદ માગી. પુનામાં સવાઈ માધવરાવને પેશ્વાઈ મળી
 તે ફક્ત નાનાએ કલકત્તાના ગવર્નર જનરલ સાથે સંધી કરી
 તેથીજ. નાનાએ સંધી પ્રમાણે નહીં ચાલતાં, ઈંગ્રેજની પા-
 સેથી આપેલો મુલક પાછો લીધો, તેથી કલકત્તેથી ગોદાદ મ-
 રદારે આવીને મરેઠી લશ્કરને અમદાવાદ તથા ડભોઈ
 આગળ હરાવ્યું સને ૧૭૮૦, ને ૧૭૮૨ માં સાલખાઈતું
 તહનામું થયું તેથી ઈંગ્રેજને સઘળો મુલક પાડો મળ્યો.
 સવાઈ માધવરાવના મોતથી ગાદીનો ખરો વાગ્સ કોઈ રહ્યો
 નહિ. નાનાએ થોડા વરસસુધી ખાજરાવને ગાદી નહિ આપી,
 પણ અંતે સને ૧૮૦૨માં ખાજરાવને પેશ્વાઈ મળી. હોદ્ક-
 રે ખાજરાવને ઉઠાડી મુક્યો, તેથી ખાજરાવે એના ખાપ
 રૂઘનાથરાવની જેમ ઈંગ્રેજની મદદ માગી. આથી ઈંગ્રે-
 જેસઘળી રીતનો કબજો પોતાનો કરીને પુનામાંથી હો-
 દકરને કાઢી, ખાજરાવને નામનો રાજા બનાવ્યો, ને
 ૧૮૧૮માં એને કેદ કરી સઘળું રાજ્ય ખાલસા કર્યું.

પ્રકરણ ૧૩ મું

સને ૧૬૬૮ માં ફીરંગી રાજ પાસેથી ઈંગ્લેન્ડને મુંબઈ ખેંચ મળ્યો. સને ૧૬૭૯ માં ઈંગ્લેન્ડે મદ્રાસ વસાવ્યું, ને સને ૧૬૮૬ માં કલકત્તા વસાવ્યું. ઈંગ્લેન્ડના ઉપર વેપાર કરવાને ફ્રેન્ચ આઠવા તેમણે મદ્રાસ પાસે સને ૧૬૭૪ માં પોંદીચેરી વસાવ્યું. હુમ્મી નામે ચતુર ને ચાહતીક ગણતરે. ફ્રેન્ચ સત્તા સને ૧૭૫૦ સુધી વસારી. ફ્રેન્ચે સને ૧૭૪૬ માં મદ્રાસ છતી અંગ્રેજને કેદ કર્યો. વળી કલ્કાટક ના નવાબનો પક્ષ ઈંગ્લેન્ડે કર્યો, ને ફ્રેન્ચે એના જમાઈ ચંદાસાદેવના પક્ષ કરી એને ગાદી પર બેસાડ્યો, આથી ફ્રેન્ચ સત્તા ખૂણે થઈ ને હૈદરાબાદમાં યશુ સુજદાને ગાદી ફ્રેન્ચે આપાવી. ઈંગ્લેન્ડ હાથે, ને લીચીનોપલીમાં ધેરાવ્યા. રૉબર્ટ કલાઈવ નામે જુવાન ચાહતીક સીપાઈની શુકતી પ્રમાણે અંગ્રેજો આક્રીટ છાવું, તેથી ફ્રેન્ચ લશ્કર પાછું ફર્યું, પણ કલાઈવે તેને આક્રીટમાં હરાવ્યું એટલુંજ નહિ, પણ આર્નિ તથા ડોનપાર્કમાં તદ્દન ફ્રેન્ચનો પરાજય કર્યો, વળી ત્યાંથી લોરેન્સ નામે સરદાર સાથે જઈને ફ્રેન્ચને ત્રીચીનોપલી આગળ હરાવી ઘેરી લીધા, ને મંદવાડી આ શૂરા જુવાન સરદારને દેશમાં જવું પડ્યું. ફ્રેન્ચે ફોગટ યત્ન કર્યો.

યો, ને દુમ્મી ૧૭૫૫ માં મરણ પામ્યો. પછી લાલી નામે સરદારે મદ્રાસનો ડેવીડગઢ ખાળી નાંખ્યો, પણ ૧૭૫૯ માં વાંદીવાસની લડાઈમાં કુટ સરદારે ફ્રેંચને હરાવી સધળા ગઢ જીત્યા, ને સને ૧૭૬૨ માં લાલીને દુખ્સેની જેમ ફાં-સી મળી. હવે ફ્રેંચ પાસે એકે ગઢ તેમ નગર રહ્યું ન-હી, તેથી સલાહ થયાથી ફક્ત થોડાંજ શેહેર ઇંગ્રેજે પાછાં આપ્યાં જે હજી સુધિ તેમને તાબે છે.

પ્રકરણ ૧૪ મુંઃ

ખંગાળા, બહાર અને ઝોરીસાનો નવાબ અલી-વરદીખાન સને ૧૭૫૬ માં મરણ પામ્યો. તેની ગાદી એના પૌત્ર સુરાજદૌલાને મળી. એણે કલકત્તા ઉપર હુ-મલો કરી ઇંગ્રેજને નસાડી મેલ્યા. ફક્ત ૧૪૬ માણસ પકડાણું ને નવાબે તેમને ઉનાળાના દીવસમાં એકે નાની અંધારી કોટડીમાં પુરી રાખ્યા, સવારે ફક્ત ૨૩ જણના ખોળીયામાં જીવ હતા. આ દુઃખદાયક સમાચાર કલાઈવે મદ્રાસમાં સાંભળતાંજ મોટું લશ્કર જળ માર્ગે ખંગાળે મો-કલ્યું, પોતે થોડાક સીપાઈ લઈ જમીન રસ્તે ખંગાળે ચાલ્યો. કલકત્તે આવી નવાબને હરાવી જીતી સંધી કરી સને ૧૭૫૭. વળી ફ્રેંચ પાસેથી ચંદ્રનગર જીતી લઈ

નવાખને મારવાની યુક્તિઓ રચવા માંડી. મીરજીદર સ-
રદારે કલાઈવની સલાહથી નવાખ સામે લડવાની હા પાડી,
ને કલાઈવ એકદમ નવાખ પર ચઢ્યો; પ્લાસી આગળ
કલાઈવે નવાખને હરાવી નસાડી મેલ્યો, મીરજીદરને
ગાદી મળી; કવાઈવ ક્રેંચ તથા વલંદાને નરમ પાકી
૧૭૬૦ માં દેશમાં ગયો. નવા ગવરનરને મીરજીદરે ખ-
રોખર નાણાં ન આપ્યાથી તેની ગાદી મીરકાસીમને
આપી. મીર કાસીમે સને ૧૭૬૩ માં જકાત વિશે વાંધો
લીધો તથા ઇંગ્લેંડ તેને ઉઠાડી મીરજીદરને ફરીથી
ખેસાડ્યો. મીરકાસીમે ઇંગ્લેંડને ઘેરીઆમાં ભારે હાની-
પોહાચાડી પટણા, ખડસર ને કાલ્પીની લડાઈ કરી, કલા-
ઈવ સને ૧૭૬૫ માં આ ખંડ સમાવવા આવ્યો, ત્યાર પે-
હેલાં સઘળે સુલેહ થઈ હતી. ખંગાળા વગેરે ઇંગ્લેંડને
મળ્યા. એણે હવે લશ્કરી ખાતામાં સુધારો કર્યો, તેમજ
કંપનીના નોકરોને ખાનગી વેપાર કરવાની ને નજરાણાં
લેવાની મના કીધી. આ ઇંગ્લેંડ રાજ્યનો પાયો નાંખ-
નાર મોટો ચતુર સરદાર સને ૧૭૬૭ માં વિલાયત ગયો ને
ફરીથી આવ્યોજ નહિ. એના ગયા પછી સને ૧૭૭૨
સુધી ખંગાળામાં અંધેર ચાલ્યું. નોકરો લાંચ લેવા તથા
ખાનગી વેપાર કરવા લાગ્યા. આ ગરખણટ ખેસાડી દેવા

વોરનહેસ્ટીંગ્સને ગવરનર નીમ્યો. ૧૭૭૩ માં રેગ્યુલેટીંગ
 આક્ટ થયો, તેથી વો. હેસ્ટીંગ્સને ગવરનર જનરલનો ઇ-
 લકાપ મળ્યો, તેથી મદ્રાસ તથા મુંબઈ ઇલાકાના હાકેમ
 એની સત્તા નીચે આવી. એની સભાના મેમ્બરોએ
 નંદ કુમાર સાથે મળી ઘણી ગરબડ કરી. વો. હેસ્ટીંગ્સે
 નંદ કુમારને ખોટો લેખ કર્યાથી ફાંસીની સજા કરાવી.
 વળી અયોધ્યાના નવાબના મોત પછી અસોફદૌલાને
 ગાદી આપી કાશી પ્રગણું લઈ લીધું. કાશીના રાજા
 ચૈતસીંહ પાસેથી માગેલા રૂપૈયા નહિ મળ્યાથી, તેને ઉ-
 ઠાડી એના છોકરાને ગાદી આપી ને ભારે દંડ લીધો.
 પૈસાની વધારે જરૂર પડવાથી વળી અયોધ્યાની બેગમો પા-
 સેથી નાણાં કઢાવ્યાં. આ ગ- વરનર જનરલે મરેઠી તથા
 મૈસુરની લડાઈઓ કરી.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

હૈદર નાયક પેહેલાં મૈસુરના હીંદુ રાજાનો સી-
 પાઈ હતો. આખરે મોટે હોદ્દે પહોંચી રાજાને ઉઠાડી સને
 ૧૭૬૧ માં ગાદી પતિ થયો. એણે રાજ્ય વધારવા
 માંડયું. ઇંગ્રેજો એની સત્તા અટકાવવા પેશ્વા તથા નિ-
 જમ સાથે એક સંધ કરી, લડાઈ ચલાવી. ખંને મિત્રને
 હૈદરે લાંચ આપી ફોડ્યા, તેથી ખીચારા સ્મીધને પાછું

(૨૫)

ફરવું પડ્યું. હેદર સ્મીયની પાછળ પડ્યો, ને અંગામ તથા ત્રીનોમાલીની લડાઈ કરી, પણ હારીને નાસવું પડ્યું. વળી હેદરે અંબુર ઘેરુ પણ સ્મીયે જઈને હરાવ્યો સને ૧૭૬૭. ઈંગ્રેજે હેદર સાથે સને ૧૭૬૯ માં સંધી કરી. હેદરે ઘણા પ્રાંત જીતી સને ૧૭૮૦ માં મદ્રાસપર ચડાઈ કરી. પોલીયોર આગળ ખેલીને મારી નાંખ્યો. પણ સને ૧૭૮૧ કુટ ચરદારે હેદરનો પોર્ટોનોવો, પોલીયોર ને શોલીગર આગળ લડત પરાજય કર્યો. કુટ વિનાયત ગયો, હેદર સને ૧૭૮૨ માં ચરણુ પામ્યો, તેથી ટીપુએ વાત છાની રાખી લડાઈ બરી રાખી, પણ ખંને પક્ષવાળાએ ૧૭૮૪ માં સંધી કરી. આ દોસ્તી ટપી નહિ. ટીપુએ ત્રાવણકોરના રાજાને હરાવ્યો, તેથી ઈંગ્રેજે એરીકેરા તથા શીમોગાની લડાઈ માં સને ૧૭૮૧ માં ટીપુને હરાવ્યો. ટીપુએ રાજ્યનો થોડો ભાગ તથા રૂપિયા આપી સંધી કરી. આ અપમાન ટીપુથી સહન થયું નહિ તેથી સને ૧૭૮૮ માં લડાઈ થઈ.

મકરણ ૧૭ મું

સને ૧૭૮૫ માં દો. હેન્ડીંગ્સ સ્વદેશ ગયો. ત્યાં તેના ઉપર ખનારસના રાજા તથા અધોધ્યાની ખેગમો-

પર કરેલા જીલમ માટે કોર્ટમાં સાત વરસ કામ ચાલ્યું
 પણ તેમાં તે છુટી ગયો. સને ૧૭૮૪ માં પોટ નામના
 પ્રધાને એક નવો કાયદો ઘડ્યો, તેથી હિંદની કેટલીક
 સત્તા કંપનીના હાથમાંથી રાજના હાથમાં આવી. ઇ. સ.
 ૧૭૮૬ માં લોર્ડ કોર્નવાલીસ ગવરનર જનરલ નિમણા. આ
 ગવરનરજી રાજ્યમાં સુધારો કરી નીજમ પાસેથી
 ઇ. સ. ૧૭૮૮ માં ઉત્તર સરકાર પ્રાંત લીધો. સને ૧૭૮૯
 માં ટીપુએ ત્રાવણકોરપર ચડાઈ કરી પણ હારીને ખીજે
 વરસે ફતેહ મેળવી. ઇંગ્રેજે ત્રાવણકોરના રાજની મદદે
 જઈ ટીપુને ઇ. સ. ૧૭૯૧ એપ્રિલે તથા શિમોગાની
 લડાઈમાં હરાવ્યો. ઇ. સ. ૧૭૯૨ માં લોર્ડ કોર્નવાલીસ
 રાજ્યધાનીપર ચઢ્યો. ટીપુ હિંમત હારીને શરણ આ-
 વ્યો તેથી સંધિ થઈ. આ. ગ. જનરલે ઉધરાતદારોને
 હોખ કરી આપી, દીવાની તથા ફોજદારી નવા કાયદા
 કરાવ્યા. સર જોન શોર ઇ. સ. ૧૭૯૩ માં ગ. જ.
 નીમણા. એણે શાંત રાજ્ય નિતી પ્રસંદ કરી, તેથી ટીપુ,
 રૈદા તથા અયોધ્યાના નવાખ વગેરેનું જોર વધ્યું. મ-
 રૈદાએ નિજમને કુદ્દલાની લડાઈમાં પાયમાલ કર્યો. તે-
 થી નિજમ ફેન્ન સાથે મળી ગયો. અયોધ્યાના નવાખે
 એરી રેસીડેન્ટને મારી નાખ્યો. ટીપુએ લડવાને તકમાર

(૨૭)

તૈયારીઓ કરી મુકી. એના પછી ઈ. સ. ૧૭૯૮ માં
 હોર્ડવેલસ્લી નિમાણા. આ શુરાને ચતુર ગ. જ. નિ-
 જ્ઞમને સમજાવી પોતાના પક્ષમાં પાછો લીધો, પછી
 ટીપુ કાવતરાં કરતો હતો તેથી તેને ૧૭૯૯ માં સદા-
 શીરને માલવેલીમાં હરાવીને શરીંગપટણપર ચઢ્યો.
 કોઈએ ટીપુને મારી નાખ્યો, તેથી રાજ્ય ઈંગ્રેજને મ-
 જ્યું, ને ટીપુના દીકરાને વેલોરમાં કેદ કર્યો, સને ૧૮૦૦
 માં સુરતના નવાબ પાસેથી સુરત તથા સર્વે પ્રગણાં લી-
 ધાં તેમજ અયોધ્યાના નવાબ પાસેથી વાંચ પ્રાંત પા-
 લસા કર્યો. હોલકરે ખાજરાવને પુનામાંથી હાંકી કાઢ્યો,
 તેથી ખાજરાવે વઘાઈમાં જઈ અંગ્રેજ સાથે સંધિ કરી.
 સને ૧૮૦૨ અંગ્રેજે ખાજરાવને પુના અપાવ્યું, તેથી
 હોલકર સાથે લડાઈનું ખીજ રોખ્યું. ખાજરાવ નામનો
 રાજા થયો ને સધળો અધિકાર ઈંગ્રેજના હાથમાં ગયો
 તેથી સિંધીયા તથા વરાડના રાજા નાખુશ થયા. આ
 કારણથી મરેઠી વિગ્રહ ચાલ્યો. ઈંગ્રેજે અહમદનગર છત્યું
 સને ૧૮૦૩ માં અસાધને આ ગ્રામ આગળ અ. વેલસ્લી-
 એ સિંધીઆ તથા વરાડના રાજાને હરાવ્યા. વળી ઉત્ત-
 રમાં લોર્ડ લેકે દીલ્હિ આગ્રાને લાસ્વારીની લડાઈઓમાં
 જય મેળવ્યો તેથી સિંધીઆએ સંધી કરી, પણ હોલકરે

લડાઈ ચલાવી, તેથી ૧૮૦૪ દીગ તથા ફરકાખાદની લ-
ડાઈમાં હોલકરને હારવું પડ્યું. લોકે ભરતપુરના રાજા-
પર ચઢી ભરતપુરને ઘેરો ઘાલ્યો, પણ રાજાએ શરણ
થઈ રૂપીઆ આપી સંધિ કરી. આ વિગ્રહ ખંધ કરી
લોડ વેલસ્કી સ્વદેશ ગયો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

સને ૧૮૦૫ માં લોડ કોર્ન વાલીસને ખીજ
વાર ગવરનર જનરલ નિમ્ચો, પણ આવતાંજ મરણ પા-
મ્યાથી, તેની જગ્યાએ સરજેજ ખાલો નિમાયો.—એણે
સીંધીયા તથા હોલકરને મુલક પાછો આપી સંધિ કરી.
સને ૧૮૦૬ માં દેશી સીપાઈઓએ ટીપુના કુંવર સાથે
મળીજ્ઞને વેયારમાં ખંડ કર્યું. આ કારણથી એની
જગ્યાએ લોડ મીન્ટોને ગવરનર જનરલ નીમ્ચો.—એણે
ફરીઆન લોકને હીંદુસ્તાનમાં આવતાં અટકાવવાને પ-
ગ્લાખના રાજા રણુજીતસીંહ તથા કાણુજના રાજા શાહ-
સુજા સાથે સંધિ કરી. એના વખતમાં ઇંગ્રેજને ઘણા
ખેટ મળ્યા. એની જગ્યાએ ૧૮૧૩ માં લોડ હીસ્ટીંગ્સ
ગવરનર જનરલ નીમાયો.—એણે કંપની સરકારના પટામાં
ફેરફાર કરી સને ૧૮૧૮ સુધી લડાઈઓ ચલાવી. નેપા-

ખી લોકોએ ઇંગ્રેજ મુલક દખાવ્યો તથા સરહદ ઉપરના
 લશ્કરને કાપી નાંખ્યું. આ ઉપરથી જનરલ આયરલે-
 ની મોટી ફોજ સાથે નેપાળ પર ચઢ્યો ૧૮૧૪. પેહલાં
 ઇંગ્રેજ લશ્કરની હાર થઈ, પણ મલૂન, મકવાનપુર, ને હ-
 રીહરપુરની લડાઈમાં ચુર્ખા હાર્યા ને સંધી થઈ ૧૮૧૬.
 પેશ્વા ખાજરાવે ગાયકવાડના વફીલ શંગાધર સાસ્ત્રીનું ત્રી-
 ખંડનું દેંગણે પાસે ખુન કરાવ્યું. આથી અંગ્રેજે વસા-
 ઇની સંધી રદ કરી નવી ભારે સંધી કરી. ખાજરાવે
 અંગ્રેજ લશ્કરની હાર વિશે સાંભળતાં જ ખીજા રાજાએ
 સાથે એક સંધી કરી. સને ૧૮૧૭ માં ખડકીના ઇંગ્રેજ
 લશ્કર ઉપર હુમલો કર્યો, પણ હારીને પાછા આવવું પ-
 ડ્યું. ઇંગ્રેજે પુના કબજે કર્યું. ખાજરાવ નાઠો ને કોરે
 ગાયની લડાઈમાં હારી ઇંગ્રેજને શરણ આપ્યો. ૧૮૧૮.
 પેશ્વાના ખાપુ ગોખલે સરહારે આસરેનું હુક કર્યું પણ
 તે માર્યો ગયો. ઇંગ્રેજે ખાજરાવને પેનશન આપી પુ-
 ના લઈ લીધું, ને ખીજા શાહુને કેદમાંથી છુટો કરી એ-
 નાકુંવર ખાજા સાહેબને સતારાની ગાદી આપી. સને
 ૧૮૧૭ માં નાગપુરના રાજાએ ખંડ કર્યું, પણ ઇંગ્રેજે
 માફી આપી રાજ પાછું આપ્યું. પણ ખીજવાર ખંડ
 કર્યાથી નાગપુર તથા જખલપુરની લડાઈમાં ભારે હાની

યઇ. જસવંતરાવ હોલકર મરી ગયાથી તુલસીપાઇ કા-
ભાર ચલાવતી, ખંડ ખોર સરદારોએ તુલસી પાઇને
મારી નાંખી ઈંગ્રેજ સાથે ખંડ મચાવ્યું સને ૧૮૧૭.
માહીદપુરની લડાઇમાં હોલકર હાર્યો ને સંધી થઇ.
મરેઠી તથા મુસલમાન સીપાઇઓનાં ટોળાં ધાકુ પાડતાં
ને અંગ્રેજ મુલક પર આવવા લાગ્યાં. ઈંગ્રેજો
ચારે ખાજુથી ઘેરી લઇ મોટા શરદારોને હરાવ્યા કે-
ટલાક શરજો આપ્યા, ને સઘળાને હરાવી નાગપોર પાસે
વસાવ્યા સને ૧૮૧૭. આવી રીતે મરેઠાઓને નરમ
પાડી તથા પીઠારાની પીડા દુર કરી છેલાં પાંચ વરસ
સુલેહમાં ગાળી ૧૮૨૩ માં આ ગવરનરજનરલ વિલાયત
ગયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

એના પછી લોર્ડ આમહરત. નીમાયો
એણે ખઢી તથા ભરતપોરની લડાઇઓ કરી. ખઢી
લોકે અંગ્રેજ મુલક દબાવી અંગ્રેજ વહાણ
ખાળ્યાં. વળી કાચારના રાજાને હરાવ્યા. આ-
થી આર્યાપાદ કેમ્પબેલે ખઢ દેશ પર હુલો કર્યો સને
૧૮૨૪. અંગ્રેજો રંચુન છતી લીધું. ને ૧૮૨૫ માં પ્રો-

મ પ્રાગામમાં નરકાધીપતીની હાર થઈ તેથી ખલ્લી રા-
 રાજ્યે સંધી કરી. સંધી પ્રમાણે ઈંગ્રેજને આશામ
 આરાકાનવગેરે પ્રાંત મળ્યા ને તેમણે લડાઈ ખરચનારૂપે આ
 લઈ રાજ્ય રાજાને પાછું આપ્યું. ભરતપોરનો રાજા મરી ગ-
 યાથી ખળદેવસીહનો કુંવર આદીએ ખેદો પાળુ દુરજન-
 સાલે કુંવરને ઉઠાડી મૂકી ભરતપુર કામળે કર્યું. ઈંગ્રે-
 જે કુંવરનો પક્ષ કરી દુરજનશાલને હરાવી કેદ કર્યો.
 રાજ્ય કુંવરને આપાવ્યું. ૧૮૨૭. આ ગવરનર જ-
 નરલ સને ૧૮૨૮ માં સ્વદેશ ગયો ને દયાળુ લોર્ડવિલ્ક્યમ
 ખેન્ટીક નીમાયો.—આ ગવરનર જનરલે ધાતકી કામ
 અટકાવી સારાં કામને ઉત્તેજન આપ્યું. કુર્ગના ધાતકી
 રાજાને ઉઠાડી મૂકી રાજ્ય લઈ લીધું. સતી થવાનો,
 દુધ પીતી કરવાનો, રથ તળે કચરાઈ મરવાનો ચાલ
 બંધ પાડ્યો. ધાતકી ફાંશીઆ અથવા ઠગ જેઓ રૂમાલ
 નાંખી મુસાફરોને મારી નાંખતા. તેમનું મુળ કાઢ્યું. દે-
 શી તેમજ ઈંગ્રેજ બાપાને ઉત્તેજન આપ્યું, ને કંપની
 ના પટ્ટામાં ફેરફાર કરી આ દયાળુ ગવરનર જનરલ વી-
 લાયત ગયો સને ૧૮૩૫ માં. નવો માણસ આવતાં સુ-
 ધી મેત્કાફ નીમાણા—તેણે છાપખાનાને છૂટ આપી.
 ૧૮૩૬ માં લોર્ડ આકલોડ, નીમાણા—તેના વખતમાં

ચાર મોટા ખનાવ, ખન્યા. અયોધ્યાનું ખંડ. સતારાનો
 ખળસો, કાણુલ તથા ચીન સાથે વિગ્રહ. અયોધ્યાના રા-
 જ્યે ખંડ કર્યું. તે અંગ્રેજે સમાવી દીધું. સતારાનો
 રાજ્ય અંગ્રેજ સામે કાવતરાં કરતો હતો. તેથી અંગ્રેજે
 એને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી, તેના ભાઈ શાહજી
 આપાસાહેબને રાજ્ય ખનાવ્યો ૧૮૩૮. દોસ્તમહમદે કા-
 ણુલના રાજ્ય શાહસુજાને ઉઠાડી મુકી રશીઅન હોકોને
 અફઘાનીસ્તાનમાં આવવા દીધા. ઇંગ્રેજે શાહસુજાને
 ગાદી અપાવવા સારૂ અફઘાનીસ્તાન ઉપર કુચ કરી ર-
 ન્તે કરાંચી આગળ સીંધના અમીરોને હરાવ્યા. ઇંગ્રેજ
 હરકરે કદહાર તથા ગીજની લીધાની વાત સાંભળતાંજ
 દોસ્તમહમદ કાણુલમાંથી નાહો. ઇંગ્રેજે વગર હરકતે
 કાણુલ છતી શાહસુજાને રાજ્ય સોંપ્યું ૧૮૩૯.
 ખીજે વરસે દોસ્ત મહમદે પરવાનની લડાઈમાં હાર ખાધી.
 ઇંગ્રેજે તેને કેદ કર્યો ને સઘળું હરકર હિંદુસ્તાનમાં
 પાછું આવ્યું ૧૮૪૦. ચીનના રાજ્યે અફઘાની ખંધી
 કરી ઇંગ્રેજ વહાણને હરકત પહોંચાડી. આ કારણથી
 ગોક્ સરદાર ચીન ઉપર ચઢ્યો રાજ્યે હોંગકોંગ ખેટ
 આપ્યો. ને ઇંગ્રેજને ચાર ખંદરે વેપાર કરવાનો છૂટ
 દીધી ૧૮૪૨. આ વખતે કાણુલમાં ખળવાખોરોએ શા-

હજીબને મારી ઇંગ્રેજોનેા ધાણુ વાળ્યો.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

સને ૧૮૪૨. માં વેર લેવાને નવા ગવર્નર જનરલ લોર્ડ એલેન્બરોએ નોટ સરદારને અફગાનીસ્તાનમાં મોકલ્યો. તેણે કંદહારની લડાઈમાં અફગાનોને હરાવી, સંધી કરી દોસ્ત મહમદને છુટો કીધો. પરવાર્યા પછી એણે સીંધના અમીરો ઉપરનું વેર વાળવાને સરમાર્લસને પીયરને મોકલ્યો. ઇંગ્રેજે મીયાની અને હૈદ્રાબાદની લડાઈઓમાં અમીરોને હરાવી સીંધ પ્રાંત ઇંગ્રેજ રાજ્યમાં ભેળવી દીધો અને ૧૮૪૩. દોલતનાવ સિંધીયા પછીના જંગોની ગાદીએ દત્ત પુત્ર ખેઠો. ઇંગ્રેજે મામા-સાહેબને તેનો કારભારી નીમ્યો. રાણીએ મામા સાહેબને કાઢી મુક્યો, તેથી ઇંગ્રેજે માહારાજપુર તથા પનીઆરની લડાઈઓમાં સિંધીયાના લશ્કરને હરાવી ખંડણી કબ્જા કરાવીને સઘળો અધિકાર પોતાના હાથમાં લીધો. આ પરવાર્યા પછી સને ૧૮૪૪ માં આ ગવર્નર જનરલને જલુ પડ્યું. ને લોર્ડ હાલિંગ આવ્યો. એણે શીખના રાજા હુલીપસીંગ સાથે વિગ્રહ કર્યો ને ગોક્ક સરદારે પાંચ લડાઈઓમાં તેનો પરાજય કરી સંધી કરાવી. ઇ-

ગ્રેજને પૈસો તથા કેટલોક પ્રાંત મળ્યો, ને લશ્કર પાછું
આવ્યું. આવી રીતે નિરંકુશ શીખને હરાવીએ ૧૮૪૮
માં ગયો. એના પછી લોર્ડ દલહુસી આવ્યો એણે શી-
ખ સરદાર લાલા મુળરાજને હરાવી નવો સુખો નીચ્યો.
પણ મુલતાનને લાહોરમાં ખલવો થયો તેથી લોર્ડ ગોફ
માંય લડાઈઓમાં તેમને નરમ પાડી, લડાઈ બંધ પાડીને
મંજૂર દેશ લઈ લીધો. સને ૧૮૪૯. આવના રા-
જાએ સંધિ તોડી ઇંગ્રેજનું અપમાન કર્યું તેથી ઇ-
ંગ્રેજે પેશ્વ રંચનની લડાઈઓ કરી રાજાને નમાવી પેશ્વ
પ્રાંત લઈ લીધો સને ૧૮૫૩. વળી એજ વરસમાં ના-
ગપુરનો રાજા અપુત્ર મરી જવાથી તેનું રાજ્ય ખાલસા કર્યું.
૧૮૫૬ માં અયોધ્યાના નવાબે ખરાબ ચાલ ચલવી તે-
થી રાજ્ય ઇંગ્રેજે લઈ લીધું. વળી બીજાં ઘણાં પ્રગ-
ણાં લોર્ડ દલહુસીએ ઇંગ્રેજ રાજ્યમાં ભેળવી દીધાં, ને
આગગાડી હિંદુસ્તાનમાં પેઢેલવહેલ ચાલી.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

લોર્ડ કેનીંગ.

એ દલહુસી પછી ૧૮૫૬ માં આવ્યો. એના વ-
ખતમાં ઇરાન અને ચીન જોડે વિમ્મહ થયા; દેશી પસંદ-

જોએ ખંડ કંપની; તેથી કંપની સરકાર પાસેથી રાજને
હાથ સત્તા આવી. ધરાનનાં રાજ્યે ઇંગ્રેજનું આપમાન
કર્તું. ઐત્રામે જઈ ધરાની લશ્કરને હરાવ્યું. રાજ્યે
માફી માગી, તેથી ૧૮૫૭ માં સંધી થઈ. ચીની સરકારે
ઇંગ્રેજ સાથે ખરાબ વર્તણૂક ચલાવી, તેથી લોર્ડ એલ્ફિન્ઝ-
ને ચીની લશ્કરને હરાવ્યું ને ચીની રાજ્યે સંધી કરી.
૧૮૫૭ માં ખંડાણી ફોજે ખળવો કર્યો, કારણ કે
સિપાઈઓને રાજ્યે, ઇંગ્રેજ કાયદાથી નાણુશ થયા
હતા. વળી હિંદુ ને મુસલમાનને વટાણી ખિસ્તી કરે છે,
એ કારણથી સિપાઈઓ સાથે દિલ્હીનો પાદશાહ ખા-
લરાવનો દત્તક નાના સાહેબને અંબોધ્યા તથા જાંહસી,
નાં રાણીઓ, મળી ગયાં. ખરાનર, ખરાકપૂર, મીરત,
દિલ્હી, કાનપૂરમાં ખંડ થયાં. આથી હેવલોક સરદારે
મોટું ભરકુર બંધ, તેમને હરાવવા માંડ્યા. સર હુરોજે
તાત્યા ટોપી તથા જાંહસીની રાણીને હરાવી, ગ્વાલીઅર
લીધું. આવી રીતે ખંડખોરાની હાર થઈ, ને ઇંગ્રેજનો
વિજય થયો. આ પછી ૧૮૫૮ માં રાજ સત્તા રાજ્યે
કંપની પાસેથી લીધી. અને આગલા કંપની સરકારના
હરાવ કબ્જલ રાખી, ખળખાખોરોને માફી આપી. સન ૧૮૬૧
માં નવો ફોજદારી કાયદો આપ્યો. કમાણી પર કર

સરકારે લીધો. ને જમના ને સતલજ વગેરેના દુવાખમાં
કાળ પડ્યો. ૧૮૬૨માં આ ગવરનર જનરલ ગયો ને લોર્ડ
અલિંગન નીમાયો-એણે કાયદા કરવાને સભા ઠરાવી ત્રણ
ઈંગ્રેજ તથા ત્રણ દેશીઓને તેમાં દાખલ કર્યા. એ ૧૮૬૩
માં મરી ગયો. એના વખતમાં અફઘાનીસ્તાનની સરહદ પ-
રના મુસલમાનોએ ખંડ કર્યું. ઈંગ્રેજ લશ્કરે ઘણી મુશ્કેલીથી
તેમને હરાવ્યા. અમેરીકામાં કુળઓ થયો, તેથી રૂ વિ-
લાયત ગયું નહીં, ને મુંબાઈના રૂનો ભાવ વધ્યો. ૧૮૬૪
સરજેન લોરન્સ નીમાયો. એણે દરખાસ ભરવાનો નવો
આક કાઢ્યો. તથા ધણી સુધારા કર્યા. ભૂતાંનનો રાજ
ઈંગ્રેજ રૈયતને પીડવા લાગ્યો, તેથી ૧૮૬૪ માં ઈંગ્રેજ
લશ્કર તેના ઉપર ચડ્યું, પણ ખરાબ હવા પાણીથી ઈ-
ંગ્રેજ હારીને સલાહ કરી. રૂના ભાવથી શેર ચાલ્યા, પણ
તરતજ પૈસાઘર લોકો પાપમાલ થયા. ૧૮૬૬ માં ઓઢી-
આમાં દુકાળ પડ્યો, આથી રૈલવે ખાંધવા તથા તખાવ
ખોદવાના કાયદા જોર પર આવ્યા. ૧૮૬૩ માં કાણુલનો
હાસ્ત મહમદ મરી ગયો. ને આ ગવરનર જ-
નરલ એ રાજ્યમાં હાથ ધાલ્યો નહીં. દારકાંના વાપર
લોકોએ ખંડ કર્યું, પણ ઈંગ્રેજ તેને સમાવી લીધું. વ-
ળી પંખાખના પહાડી લોકોએ ખંડ કર્યું, પણ ઈંગ્રેજ-

નો વિજય થયો. એના પછી લોડ મેયો નીમાણા.—એ-
 જો કાણુલના શેરઅલ્લી સાથે પકડી દાસ્તી કરીને, પાછ-
 લાં ચાલુ કામ શરૂ રાખ્યાં. ૧૮૭૨ માં આંદમાંન ટાપુ-
 માં ફરતાં કોઈ અફગાન કેદીએ એને મારી નાંખ્યો. એ
 જગ્યાએ લોડ નાર્ય ખુદ આંચો.—એના વખતમાં
 વડોદરાના ગા કનાડ મલારરાવને કેદ થઈ, ને
 જાંજીર કોરટમાં એણે રેસીડેન્ટને ઝેર આપ્યું હતું એની
 તપાસ થઈ—અઘારે એને મદ્રાસમાં કેદ કરી, એના કુ-
 ળના શીઆઅરાવને વારસ ઠરાવ્યો. ૧૮૭૪.—રાણીજીના
 પાટવી કુંવર હિંદમાં પધાર્યા ૧૮૭૫ ૧૮૭૬—માં આ ગ-
 વરનર જનરલ પછી લોડ લિટન આંચો ૧૮૭૭ માં
 રાણીજીએ કેસરહિંદ એવો ઇલાકાબ ધારણ કર્યો. મદ્રા-
 સ તથા મુંબાઈ ઇલાકામાં હુકાળ પડ્યો, તે અટકાવવાને
 રૈયત પર બંધાયેલાં નાંખ્યો ને મીઠાનું મુલ વધ્યું—વિ-
 લાયતી સૂતગાઉ કાપડ ઉપરની જઠાત રદ કરી, ને વસ્ત્ર-
 માન પત્ર, (મેસ) ને હુથીઆરના કાયદા ઠરાવ્યા ૧૮૭૮.—
 અફઘાનીસ્તાનના અમીર શેરઅલ્લીએ, રશીઅન લો-
 કોને દેશમાં આવવા દીધા. ને ઈંગ્રેજ સાથેની સંધી
 તોડી તેમને રાજમાં આવવા દીધા નહીં. આથી ઈંગ્રેજ
 જલાલાખાદ અને કંઠદાર જતાં. ને અમીર કુંવરને—

ગાદીએ ખેસાડી ભાગી ગયો. ૧૮૭૯ માં યાકુબખાને ઇંગ્લેન્ડને મુલક આપી દોસ્તી કરી, પણ અફઘાનોએ ખંડ કરી. ઇંગ્લેન્ડ રેસીડેન્ટને મારી નાંખ્યો. રૉબર્ટ કાબુલ જીતી બળવાખોરોને ફાંસી દીધા, ને યાકુબખાને તથા તેના મસરાને હિંદુસ્તાનમાં મોકલ્યા. આથી અફઘાનોએ ઇંગ્લેન્ડને ધેરી બહાં માણસ કાપી નાંખ્યાં. વળી યાકુબખાને કંદહાર જીત્યું પણ રૉબર્ટ આવી તેને હરાવ્યો. રાજગાદી અબદુલ રહેમાનને આપી ઇંગ્લેન્ડ લઈકર પાછું વળ્યું. ૧૮૮૧- એના પછી લોર્ડ રીપન ગવર્નર જનરલ થયા.

"

ગવરનર જનરલોનાં નામ

દોનરેસ્ટીંગસ,	૧૭૭૪ — ૧૭૮૫
લોડકોર્ન વાલીસ.	૧૭૮૬ — ૧૭૯૩
સરજનશોર	૧૭૯૩ — ૧૭૯૮
લોડવેલરસી	૧૭૯૮ — ૧૮૦૫
લોડકોર્ન વાલીસ	
(ખીજ વાર)	૧૮૦૫ — ૧૮૦૫
સરજેનખાલો	૧૮૦૫ — ૧૮૦૭
લોડમિટો	૧૮૦૭ — ૧૮૧૩
લોડરેસ્ટિંગસ	૧૮૧૩ — ૧૮૨૩
લોડઆમ્હર્સ્ટ	૧૮૨૩ — ૧૮૨૮
લોડવિલ્યમખેન્ટિક	૧૮૨૮ — ૧૮૩૫
સરચાર્લસમેતકાફ	૧૮૩૫ — ૧૮૩૬
લોડઆકલાંદ	૧૮૩૬ — ૧૮૪૨
લોડએલેનખરા	૧૮૪૨ — ૧૮૪૪
લોડહાર્ડીંગ	૧૭૪૪ — ૧૮૪૮
લોડદલહુસી	૧૮૪૮ — ૧૮૫૬
લોડકેનીંગ	૧૮૫૬ — ૧૮૬૧
લોડએલજન	૧૮૬૨ — ૧૮૬૩
સરજનકારેન્સ. •	૧૮૬૪ — ૧૮૬૮

(૪૦)

સોડમયો	૧૮૬૯ — ૧૮૭૨
સોડનાર્થપ્રક	૧૮૭૨ — ૧૮૭૬
સોડલિટન	૧૮૭૬ — ૧૮૮૦
માર્કવીસઓફરોપન	૧૮૮૦

લડાઈઓ.

૪. સ. પૂર્વ. ૫૦૦૦ કુરુક્ષેત્ર. (પાણીપત) પાંડવે કૌરવને હરાંયા.

૪. સ. પૂ. ૩૨૭ જલમ સીકંદરે પૌરવને હરાંયા.

૪. સ. ૧૦૨૪ સોમનાથ સુલતાન મહમુદે ભીમને હરાંયા.

૧૧૯૩ પાણિશ્વર શાહુદીને પ્રથુરાજને હરાંયા.

૧૧૯૩ પાણીપત પ્રથુરાજે શાહુદીનને હરાંયા.

૧૫૨૬ પાણીપત ખાખરે ઇબ્રાહીમને હરાંયા.

૧૫૨૭ ફતેપુર સીકી ખાખરે સંગને હરાંયા.

૧૫૨૬ પાણીપત હેમુને ખેહરામે હરાંયા.

૧૬૫૭ કાશી દારાએ હુજને હરાંયા.

૧૬૫૭ આગ્રા ઐરંગઝેબે દારાને હરાંયા.

૧૬૫૭ ઉજ્જાણ ઐરંગઝેબે જસવંતસીંધને હરાંયા.

૧૭૩૪ ડોહા ખાજરાવે ડાહાડેને હરાંયા.

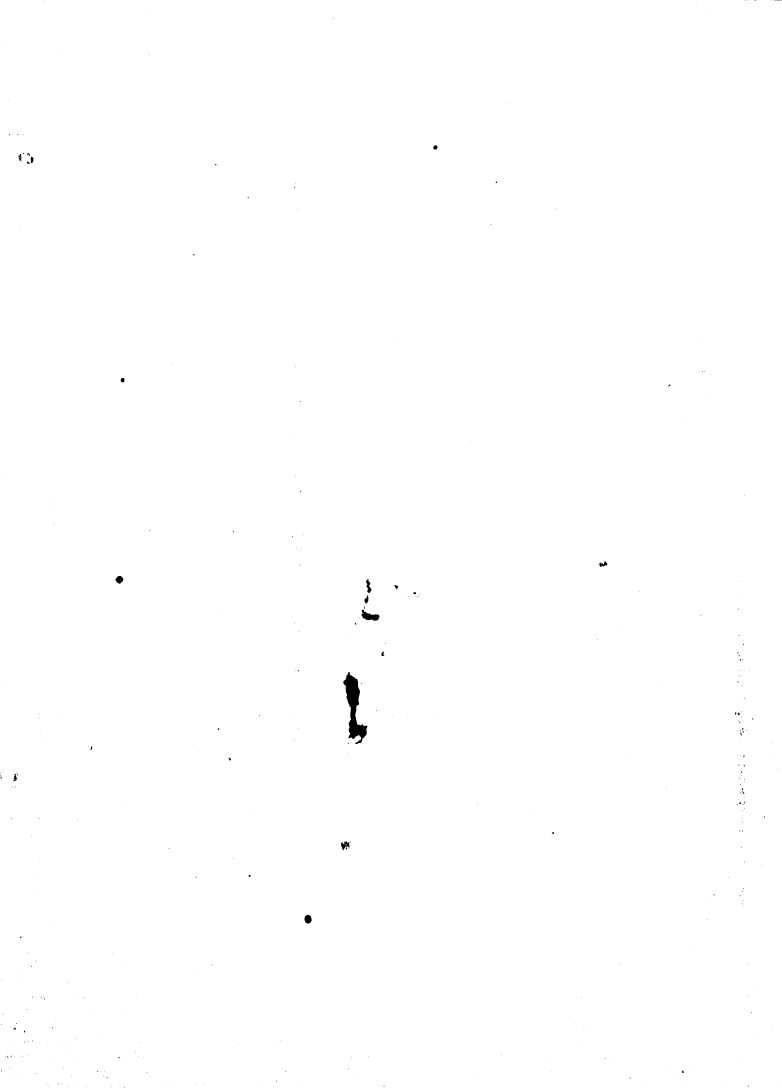
- ૧૭૩૮ કુનાલ નાદિરે મોગલોને હરાવ્યા.
 ૧૭૪૬ મદ્રાસ ફ્રેંચે ઇંગ્રેજને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૦ લીચીનાપલી "
 ૧૭૫૦ આર્કાટ કલેવે ફ્રેંચને હરાવ્યા
 ૧૭૫૧ આર્ના "
 ૧૭૫૨ કાવેપાક કલેવે ફ્રેંચને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૨ બાહુર હોરેસે ફ્રેંચને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૭ પ્લાસી. કલેવે સુરજ દોલાને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૯ વાંદિવારા ફૂટે લાલીને ખુસ્સીને હરાવ્યા.
 ૧૭૫૯ ચીત્તુરા ઇંગ્રેજે વલંદાને હરાવ્યા.
 ૧૭૬૦ પટણા ઇંગ્રેજે મીરકાસમને હરાવ્યા.
 ૧૭૬૧ પાણીપત મરેઠાને દુરાનીએ હરાવ્યા.
 ૧૭૬૧ પટણા મીરકાસમ સુજ દોલા તથા શાહુ આ-
 લાને ઇંગ્રેજે હરાવ્યા.
 ૧૭૬૩ કતવા ઇંગ્રેજે મીરકાસમને હરાવ્યા.
 ૧૭૬૩ ઘેરીઆ. "
 ૧૭૬૪ બકસર. ઇંગ્રેજે સુજ દોલાને હરાવ્યા.
 ૧૭૬૪ કાલપી "
 ૧૭૬૭ આંધ્રુર સ્પીગે હેદરને હરાવ્યા.
 ૧૭૬૭ લિનોમાલિ "

- ૧૭૬૭ ચંગામ "
 ૧૭૮૦ પોલીસોર હૈદર ખેલીને હગવી કેદ કર્યો.
 ૧૭૮૧ પોર્ટોનાયો ફૂટે હૈદરને હરાવ્યો.
 ૧૭૮૧ પોલીસોર "
 ૧૭૮૧ શોલીગર "
 ૧૭૮૧ ચિલાંખ્રમ "
 ૧૭૮૧ અરિકેરા લોડ કાન વાલીસે ટિપ્પુને હરાવ્યો.
 ૧૭૮૧ શિમોગા "
 ૧૭૮૫ કુર્દલા મરેદાએ નીળમને હરાવ્યો.
 ૧૭૮૬ માલવેલી અરથર વેલસ્લીએ ટિપ્પુને હરાવ્યો.
 ૧૭૮૬ સદાશિર "
 ૧૭૮૬ શ્રીરંગ પદ્મ "
 ૧૮૦૧ પુના. હોલકરે પેશ્વા ખાહરાવને હરાવ્યો.
 ૧૮૦૩ એસે વેલસ્લીએ મિંધિયા તથા વરાડના રા-
 જાને હરાવ્યો.
 ૧૮૦૩ આર્જમ "
 ૧૮૦૩ દિલ્લી લેકે સિંધિયાને હરાવ્યો.
 ૧૮૦૩ આગ્રા "
 ૧૮૦૩ લારવારી "
 ૧૮૦૪ દિગ લેકે હોલકરને હરાવ્યો.

- ૧૮૦૪ ફરકાખાદ " "
 ૧૮૦૫ ભરતપુર લોકે ભરતપુરને ઘેરો નાંખ્યો.
 ૧૮૧૫ મહુન આગરલોનીએ ગૂર્ખાને હરાવ્યા.
 ૧૮૧૬ મકવાનપુર " "
 ૧૮૧૬ હગીહરપુર " "
 ૧૮૧૭ ખડકી હંમેજે ખાજીરાવને હરાવ્યા.
 ૧૮૧૭ કોરેગામ " "
 ૧૮૧૮ આગટે હંમેજે ખાપુ ગોખલેને હરાવ્યા.
 ૧૮૧૭ નામપુર હંમેજે નાગપુરના રાજાને હરાવ્યા.
 ૧૮૧૭ જખલપુર " "
 ૧૮૧૭ મહિદપુર હંમેજે હોદકરને હરાવ્યા.
 ૧૮૨૪ રંચુન આચિખાહડ કેમપેસે ખજાને હરાવ્યા.
 ૧૮૨૫ પ્રોમ " "
 ૧૮૨૫ પાગામ " "
 ૧૮૪૦ પર્વાન હંમેજે અફગાનોને હરાવ્યા.
 ૧૮૪૨ કંદહાર " "
 ૧૮૪૩ મિયાની સરખાલસને પીઅરે સિધના અર્મીરાને
 હરાવ્યા. " "
 ૧૮૪૩ હૈદરાખાદ " "
 ૧૮૫૩ મહારાજપુર ગોકે સિંધીયાને હરાવ્યા.

- ૧૮૪૩ પનીઆર ગ્રે. ૧૭
 ૧૮૪૫ મુઢકી ગોકે શીખને હરાંયા.
 ૧૮૪૫ ફિરોજ શહેર ૧૧
 ૧૮૪૫ ખદિવાલ શીખે હાંમેજને હરાંયા.
 ૧૮૪૬ અલિવાલ ગોકે શીખને હરાંયા.
 ૧૮૪૬ સોમ્પ્રાન ૧૧
 ૧૮૪૯ રામનગર ગોકે શીખને હરાંયા.
 ૧૮૪૯ કિનરી ૧૧
 ૧૮૪૯ સદુસેન ૧૧
 ૧૮૪૯ ચિલિઅન વાલા. ૧૧
 ૧૮૪૯ ગૂજરાત ૧૧
 ૧૮૫૨ રંગુન હાંમેજે ખાલીને હરાંયા.
 ૧૮૫૨ પેથ ૧૧

ઝહિર ખખર.

આ ચોપડી નીચે લખેલા ઠેકાણુથી શકડી કીમતે
મળશે. દશ ને તે ઉપરાંત રાખનાર પાસેથી ટૂપાલ ખર્ચ
લીધામાં નહીં આવે, દેશાવરના ગ્રહકોએ પોસ્ટેજનો ફ
અર્ધો આનો વધુ મોકલવો.

ઉમરેઠ ંયાસ નાથાભાઈ લલુભાઈ ઠેકાણુ રૂઢ-
નાથજીની પોળ (વડે ચૈરે.)

વઢવાણુ, કંપાઉન્ડર પ્રેમશંકર ચતુર.

મહુવા. નેટીવ લાઇબ્રેરીના સેક્રેટરી.

માંડવી (સુરત) જંગલ કારકુન અંબાલાલ મયારામ.

રાજકોટ વિજ્ઞાન વિલાસ પોક્કીમમાંધી.

અમદાવાદ. શુ. વ. સોસેનીની આફીમ.

નડીઆદ. રા. રણકોડલાલ ખુશાલદાસ ઠે. અ-
મદાવાદી ખખર.

જાવનગર. આત્મારામ નારણજી.

